

İkinci Dünya Savaşı'nda İdeolojik Propaganda Bağlamında Çizgi Filmler Üzerine Göstergibilimsel Bir İnceleme*

A Semiological Examination on Cartoons in the Context of Ideological Propaganda in the Second World War**

Fatih Emre ŞEN (Scientist)
Social Security Agency
Ankara/Türkiye
emrefatihsen@gmail.com

Ümmühan KAYGISIZ (Assoc. Prof. Dr.)
Burdur Mehmet Akif Ersoy University Faculty of
Economics and Administrative Sciences
Burdur/Türkiye
ukaygisiz@mehmetakif.edu.tr

Başvuru Tarihi | Date Received: 17.02.2022
Yayına Kabul Tarihi | Date Accepted: 23.05.2022
Yayınlanma Tarihi | Date Published: 22.07.2022
<https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.1075014>

Öz

İkinci Dünya Savaşı 1945 yılında sonlanmış olsa da siyasi, ekonomik, sosyolojik ve hatta biyolojik etkileri halen devam etmektedir. Savaşın çeşitli alanlarda insanlık tarihine etkileri de akademisyenler ve araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Ancak bu savaş ve etkileri hakkında incelenmeyi bekleyen daha pek çok farklı konu olduğu da söylenebilir. İkinci Dünya Savaşı sırasında farklı amaçlarla yüzlerce çizgi film üretilmiştir. Bu çalışmada da savaş yıllarında üretilen çizgi filmler araştırmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Savaş sırasında üretilen ve savaşın her iki tarafının düşüncelerini yansıtır şekilde, Der Störenfried, What Hitler Wants, The Ducktators, Reason and Emotion çizgi filmleri ele alınmıştır. Çalışmada göstergeler üzerinden analiz yapabilme imkânı sağlayan göstergibilimsel analiz yöntemi kullanılarak bu dört farklı çizgi filmde hareketle ideolojik propagandanın nasıl kullanıldığı, kitleleri etkilemek için göstergelerin ne şekilde çizgi filmlerde yer aldığı, Slavoj Zizek ve Cemil Meriç'in ideoloji tanımları ile İkinci Dünya Savaşı çizgi filmlerinde ideolojik propagandanın bu tanımlara göre nasıl şekillendiği hususları incelenmiştir. Neticede çizgi filmlerin tamamında göstergeler aracılığıyla çizgi filmi hazırlayan ülkenin dönemin hâkim ideolojisi çerçevesinde kitleleri etkilemek adına ideolojik propaganda yapıldığı ve çizgi filmlerin birer ideolojik propaganda aracı olarak kullanıldıkları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İdeoloji, Propaganda, Göstergibilim, İkinci Dünya Savaşı, Çizgi Film.

Abstract

Although the Second World War ended in 1945, political, economic, sociological and even biological effects still continue. Effects of war on human history in various fields have also been studied by academics, researchers. However, can said there are many different issues waiting examined about war and effects. During the WW2, hundreds of cartoons produced for different purposes. The cartoons produced during the war years constituted the starting point. Der Störenfried, What Hitler Wants, The Ducktators, Reason and Emotion produced during the war and reflecting thoughts of both sides of the war are discussed. Using the semiotic analysis, how ideological propaganda is used based on these four cartoons, how indicators are used in cartoons to influence the masses, definitions of ideology by Slavoj Zizek and Cemil Meriç and the use of ideological propaganda in WW2 cartoons. The issues of how its shaped according to definitions examined. Consequently, it was concluded that ideological propaganda made in order to influence the masses within framework of the dominant ideology of period, and cartoons used as an ideological propaganda tool in all of cartoons.

Keywords: Ideology, Propaganda, Semiotics, Second World War, Cartoons.

* Bu makale, "İdeolojik Propaganda Aracı Olarak İkinci Dünya Savaşı Dönemindeki Çizgi Filmlerin Göstergibilimsel Analizi" başlıklı yüksek lisans tezinden faydalanılarak üretilmiştir.

** This article was written by using the master's thesis titled "Semiological Analysis of Cartoons During the Second World War as a Tool of Ideological Propaganda".

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nın savaş tarihi açısından müstesna bir yere sahip olması sadece savaş sırasında yaşanan çarpışmalardan kaynaklanmamaktadır. Savaşın 21.yy. siyasi tarihine etkileri, uluslararası ilişkileri düzenleyen kurum ve kuruluşların oluşması ve şekillenmesi üzerindeki etkileri, savaşın resmi olarak sona ermesine neden olan atom bombasının kullanılmasından kaynaklı biyolojik etkileri, savaş sırasında kullanılan silah teknolojisi, savunma sanayisinde yaşanan teknolojik etkiler, savaş öncesi var olan ideolojilerle savaş sonrası ortaya çıkan ve gelecek yüzyılı etkileyecek farklı ideolojilerin ortaya çıkması gibi daha sayılabilecek pek çok maddi ve manevi etkileri devam etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nı ilgi çekici ve araştırılabilir kılan konulardan birisi de ideolojik propaganda ve ideolojik propagandanın savaşta nasıl kullanıldığıdır. Savaş sırasında üretilen çizgi filmlerin ideolojik propaganda aracı olarak nasıl kullanıldıkları da bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. Şüphesiz bu savaşta da geçmişte olduğu gibi ideolojik propaganda ayrı ve etkili bir yere sahip olmuştur. Genel olarak siyasi tarih ve savaş tarihi incelendiğinde ideolojilerin ve ideolojik propagandanın önemi açıkça görülmektedir. Toplumların gerek kendi ülkelerinde gerekse diğer ülkelerde yaşanan olaylara, kitlesel hareketlere bakış açısını şekillendiren birtakım göstergeler ve bu göstergelerden hareketle siyasi, ekonomik ve mali görüşlerini belirleyen ideolojilerden hareket ettikleri bir gerçektir. İkinci Dünya Savaşı'nda propaganda unsurları hakkında yapılan araştırmalar incelendiğinde ise genellikle iletişim bilimleri kapsamında araştırmalar yapıldığı ve bu araştırmalarda çizgi filmler, sinema filmleri, afişler, posterler gibi göstergelerin yoğun olduğu eserlerin incelendiği görülmektedir. Bu çalışmalar içerisinde İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Partizanlara Yönelik Hazırlanan Propaganda Posterleri Üzerine İnceleme (Gülada & Çakı, 2019) ile posterlerin propaganda dilinin çözümlendiği; Toplumsal Gerçekliğin İdeolojik İnşasında Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Sinemanın Rolü: Potemkin Zırhlısı Filmi Örneği (Satır & Çetin, 2019) ile sinemanın egemen ideoloji söyleminin gerçeği dezenformasyona uğratarak propaganda aracı olarak kullanıldığı; II. Dünya Savaşı'nda Kadınlara Yönelik Hazırlanan Afişlerin Göstergebilimsel Çözümlemesi: "Women's Land Army" Örneği 1 (Kavoğlu, 2018) ile afişlerin göstergebilimsel analizinin yapıldığı; İkinci Dünya Savaşı'ndaki Propaganda Savaşlarında Çizgi Filmin Rolü: Nazi Almanyası ve Amerika Birleşik Devletleri Üzerine İnceleme (Çakı, 2018) gibi çizgi filmlerin göstergebilimsel analizinin yapıldığı çalışmalar öne çıkmıştır. Bu çalışmada ise İdeolojik Propaganda Aracı Olarak İkinci Dünya Savaşı Dönemindeki Çizgi Filmlerin Göstergebilimsel Analizi başlıklı yüksek lisans tezinde de farklı açılardan incelenen, savaşın seyrini şekillendiren, değiştiren ideolojik propagandanın hangi araçlarla yürütüldüğü, çizgi filmler dahil dönemin ruhunu yansıtacak ideolojik propaganda içeriklerinin hangi göstergeler kullanılarak üretildiği incelenecektir.

Amaç, Temel Önergeler, Yöntem ve Örneklem

Çalışmanın çıkış noktası, dünya tarihini derinden etkileyen siyasi, sosyal, ekonomik ve tüm sonuçları halen etkisini sürdüren İkinci Dünya Savaşı sırasında üretilen, savaşın ideolojik propaganda boyutunu doğrudan yansıtan çizgi filmlerdir. Bu çizgi filmler üretilip servis edilen, müttefiklik duygusunun geliştirilmesine yardımcı olan, savaşın karşı tarafının gülünç duruma düşürülmesine çalışan, propagandaya bizzat cephede çarpışan askerlerin maruz kalabilmesi için ordu karargahlarında izletilen ve insanların orduya katılmalarını özendiren filmlerdir (Çakı, 2018, s. 55). Çalışmanı ana sorularından birisi çizgi filmlerin nasıl ideolojik propaganda aracı olarak kullanıldığıdır. Buradan hareketle araştırmanın temel önermesi de İkinci Dünya Savaşı sırasında tamamen hedefe yönelik üretilen çizgi

filmlerin sadece iletişim bilimi kapsamında değil aynı zamanda siyaset bilimine göre siyasi, ideolojik propaganda aracı olarak Mihver Devletler ve Müttefik Devletler tarafından kullanıldıklarıdır. Çalışmanın ikinci önermesi de Slavoj Žižek'in ve Cemil Meriç'in ideoloji hakkındaki görüşleri kapsamında hâkim bir ideoloji propagandasının çizgi filmler aracılığıyla hedef kitleye aktarıldığıdır. Çalışmada analiz sonuçlarının önermeleri cevaplandırabilmesi için göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Göstergebilim yöntemlerinden de Roland Barthes'ın yapısal çözümleme yöntemindeki düz anlam ve yan anlam metodu kullanılmıştır.

Araştırma evreni 1939-1945 yılları arasında üretilen ideolojik propaganda amaçlı çizgi filmlerdir. Araştırma örneklemini ise net görüntülerine ulaşılabilen, göstergebilimsel analiz yöntemi kullanarak incelenebilen, savaşın iki tarafı hem Mihver Devletlerden hem de Müttefik Devletlerden örnekler olmasına da dikkat ederek araştırmaya konu edinilen; *Der Störenfried* (1940), *What Hitler Wants* (1941), *The Ducktators* (1942), *Reason and Emotion* (1943) çizgi filmleridir. Konu kapsamında bugüne kadar yapılan çalışmaların genellikle iletişim bilimleri alanında yapılmış olması ve siyaset bilimi ve kamu yönetimi ana bilim dalında çok fazla çalışma olmaması konunun araştırılması açısından teşvik edici olmuştur. Daha önce benzer çalışmalar yapılmış olsa da bu çalışmaların temel önermeleri çizgi filmlerin ideolojik propaganda aracı olarak kullanıldıklarına yoğunlaşmakta ve ideolojinin unsurları, işlevi açısından başka bir önerme sunmaksızın yapılan çalışmalar oldukları görülmektedir. Bu çalışmada ise araştırma örnekleminde yer alan çizgi filmlerin birer ideolojik propaganda aracı olarak kullanıldıklarının yanı sıra Slavoj Žižek ile Cemil Meriç'in ideoloji hakkındaki görüşlerinden hareketle hâkim bir ideoloji anlayışının ve bu anlayışın propagandasının bu çizgi filmler aracılığıyla hedef kitleye aktarıldığı önermesi de sınanmış ve var olduğu düşünülen bu boşluğa bir katkı sunulmak istenmiştir.

Göstergebilim

Latince kökeninden hareketle İngiliz dilindeki karşılığı olan "semiotics" in güncel sözlükteki karşılığına bakıldığında "işaret ve sembollerin, bunların anlamlarının ve kullanımlarının incelenmesi" anlamına karşılık gelmektedir (Oxford University Press, 2019). Bir başka tanımda "semiotic" dil ve dilin gelişimi, belirtiler ve düzgüleri de inceleyen bir bilim dalı olarak da tanımlanmaktadır (Guiraud, 2016, s. 18). Göstergebilimin "semiology" ve "semiotic" gibi Latince kavramlarından hareketle geliştirilen ve Türkçeye kazandırılan anlamı ise, göstergeleri inceleyip analiz eden bir bilim dalı olduğudur (Erkman, 1987, s. 6). Göstergeler ilk olarak, milattan önce üçüncü yüzyılda incelenmiş, Stoacılar gösteren ve gösterilen kavramlarının karşıt kavramlar olmalarından hareketle göstergeleri açıklamaya çalışarak bir anlam kurmaya başlamışlardır (Rifat, 2009, s. 27). John Locke'un ise göstergebilim açısından farklı bir yeri vardır. O göstergebilim olarak dilimize çevrilen, bu anlama gelen ilk kelimeye, "semiotics" e ismini veren düşünürdür. Ondan sonra kavram Charles Sanders Peirce tarafından "işaretler doktrini" olarak nitelendirilip geliştirilmiştir (Oxford University Press, 2019). Çağdaş anlamdaki göstergebilimin iki ön savunucusu ve teorisyeni Amerika kıtasında Charles Sanders Peirce ve Avrupa kıtasında ise Ferdinand de Saussure'dir (Rifat, 2009, s. 30). Peirce göstergebilimin bir bilim dalına dönüşmesini, alanın bağımsızlığını kazanmasını sağlamıştır. Peirce dilsel ve dil dışı göstergelerle ilgili bir kuram tasarladı ve buna da 'semiotic' ismini verdi (Rifat, 2009, s. 30). O'na göre göstergebilim, -çalışma kapsamında da bu anlamıyla kullanılan- göstergenin hedef kitlelerin zihinlerinde oluşturdukları nesnel sonuçunda onları etkileyen bir bilim dalıdır (Rifat, 2009, s. 30). Saussure ise Peirce'dan farklı olarak, göstergeyi dış dünyadan soyutlayarak onu kavram ve sözcükten müteşekkil iki düzlemli zihinsel bir zaman dilimi

olarak değerlendirmiştir. O'na göre her şey önce zihnimize oluşan kavramla başlar. Zihnimize kavramın haritası oluşmadan sözcük de oluşamaz. Kavram ve sözcük bu açıdan baktığımızda bir elin eti ve kemiklerinden farksızdır. İkisi olmadan bir arada durup bütünlük ifade edebilmesi mümkün değildir. Saussure göstergebilimi göstergelerin toplum içindeki yaşamını inceleyen bilim dalı olarak tasarlamıştır (Saussure, 1988, s. 36).

Bir başka düşünür Roland Barthes ise göstergebilimde düz anlam ve yan anlam kavramlarının öncüsüdür (Karaman, 2017, s. 31). Barthes geliştirdiği yapısal çözümleme yöntemi ile anlam taşıyan çeşitli olguları inceler. Barthes yapısal çözümleme yönteminde signification, anlamlama kavramını kullanır. Barthes anlamlama ile incelediği şeyleri göstergebilime bağlar. Göstergeler (düz anlamlar) ile ikincil gösterilenler (yan anlamlar) arasındaki bağlantıyı açıklar (Karaman, 2017, s. 31). Barthes'a göre düz, birincil anlam göstergenin neyi temsil ettiğini izah ederken yan, ikincil anlam ise göstergenin nasıl temsil edildiğini izah eder (Karaman, 2017, s. 31). Barthes burada göstergeyi bir örnekle açıklar. O'na göre gül sadece bir çiçektir. Ama bir genç o gülü kız arkadaşına verirse bu artık bir göstergedir. Burada genç, gül aracılığı ile romantizme ve kıza karşı duyduğu romantik tutkuya gönderme yapmaktadır ve gülü kabul ederek kız arkadaşı da gülün bu anlama geldiğini kabul etmektedir (Mutlu, 2004, s. 113).

İdeolojik Propaganda

İdeolojik propaganda muhteviyatına göre propaganda türlerinin tamamından müteşekkildir denilebilir. İdeolojik propagandanın bünyesinde siyasi, ekonomik, kültürel, sinematik, sosyolojik, psikolojik ve benzeri muhteviyatına göre oluşturulabilecek bütün propaganda türleri bulunmaktadır. Bu özelliğiyle de ideolojik propaganda muhteviyatına-konusuna göre propaganda türlerinin bir üst çatısıdır denilebilir.

İdeolojik propaganda için pek çok kaynakta net bir tanım bulunmamaktadır. Bununla birlikte tanımların yapıldığı kaynaklarda ise daha çok politik, siyasi propaganda ile ilişkili tutulmaktadır. Bu ideolojik propagandanın muhteviyatı açısından doğru kabul edilebilecek bir durumdur ancak ideolojik propaganda daha geniş bir anlama sahip olduğu için de sınırlı bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. İdeolojik propaganda daha çok propagandacının ideolojisini hedef kitleye empoze edebilmesi, hedef kitlenin politik, siyasi, ekonomik, demokratik tutum ve davranışlarında o zamana kadar edindiği değerlerinde tutum değişikliğine gidebilmesinin amaçlandığı bir propaganda türüdür (Yılmaz, 2018, s. 62).

Slavoj Zizek ve Cemil Meriç'in Düşünce Dünyasında İdeoloji

21.yy. düşünürlerinden Slavoj Zizek de genel olarak eserlerinde Marx'ın ideoloji hakkındaki düşüncelerine yakın olarak ideoloji kavramını açıklamış, sinema ve benzeri görsel eserlerin birer ideolojik nesne haline dönüştüğünü belirtmiştir. Zizek'in 1988 yapımı "They Live" (IMDb, 2020) isimli sinema filminden hareketle ideoloji ve göstergeler hakkındaki görüşleri çalışmanın çıkış noktasına ışık tutmuştur. Zizek bu filmin sahnelerine atıf yaparak bir göstergebilimsel analiz ortaya koymaktadır. Filmde yer alan sahnelerden yola çıkarak Zizek, ideolojinin bir çöp tenekesi olduğunu, ideolojinin kullandığı malzemelerin bir çöp tenekesinde yer aldığı için insanların görmediğini belirtir (Fiennes, 2012). Bu nedenle insanlara dayatılan, görmedikleri bir ideoloji var olduğunu ve dolayısıyla insanların bu ideoloji çöplüğünde yaşadığını ifade eder (Fiennes, 2012). Bu ideoloji insanı ve yaşam alanını o denli çevrelemiştir ki insan hayallerine sığındığını düşündüğü anda bile gerçekte birebir o kaçmaya çalıştığı, bir an sıyrılıp uzak durmaya çalıştığı ideolojinin içindedir ve bunun farkında değildir. Çünkü Zizek'e göre

insan ideolojinin kurguladığı bir toplum içinde yaşamaktadır (Fiennes, 2012). Zizek bu filmde hareketle ideoloji gözlüğünün aslında, var olan ve toplumu çevreleyen ideolojinin demokrasi içindeki diktatörlüğü gözler önüne serdiğini, diğer bir ifadeyle demokrasinin içine saklanan diktatörlüğü bir ideoloji gözlüğü olmaksızın fark etmenin çok zor olduğunu ifade eder (Fiennes, 2012). Bu ideoloji kafa karıştıran, insanın gerçek bakış açısını bulandıran bir şeydir. Bu nedenle insanlar ideolojiden -farkında olmasalar da- zevk alırlar (Fiennes, 2012). İdeolojinin sınırlarının dışına çıkmak bu yüzden insanları üzer ve bu sınırda kalmak isterler. Zizek'e göre bu yüzden insanlar ideoloji gözlüğünü kullanıp onu görmekten imtina ederler (Fiennes, 2012).

Cemil Meriç'e göre ise toplum zıvanadan çıkmıştır (Meriç, 1981, s. 6). İnsanlar sloganlar tarafından yönetilmektedir. İdeolojiler insanlara yol gösteren birer harita olması gerekirken, bir anlamda insanlığın yolunu bulabilmesi ve ışık tutabilmesi için ideolojilere muhtaç olsa da ideolojiler bu işlevinden tamamen kopmuş, insanların idraklerine giydirilen birer deli gömleklerine bürünmüştür (Meriç, 1981, s. 6). O'na göre "izm"lerle mücadele edilmeli, "izm"lerden kurtulunmalıdır (Meriç, 1981, s. 6). O'na göre "izm"ler, menşeyini Avrupa'dan alırlar ve itibarlarının kaynağı da buradan gelmektedir. O'na göre kaynağı nedeniyle "izm"ler Türk toplumuna yabancıdır. O'na göre "irfan" kavramı Türk toplumunun dünyasından çıktığı için "izm"lere yenik düşülmüştür. Konuyu işlediği "Bu Ülke" isimli eserinde Meriç şu sözleriyle ideoloji ve "izm"ler hakkındaki görüşlerini özetlemektedir: *"İzmler idrakimize giydirilen deli gömlekleri. İtibarları menşe'lerinden geliyor. Hepsi de Avrupalı."* (Meriç, 2005, s. 50)

İkinci Dünya Savaşı Çizgi Filmlerinde İdeolojik Propaganda Aracı Olarak Çizgi Filmler

Der Störenfried Çizgi Filmi Analizi

Çizgi film Türkçe "Baş Belası" anlamına gelen, 1940 yılında orijinal dili Almanca olarak üretilmiş, incelenen kopyası 2 dakika 44 saniyeden oluşan Nazi Almanyası çizgi filmlerinden birisidir (Held, 1940). Çizgi filmin hikayesi hayvanların ve çoğunlukla tavşanların yaşadığı bir bölgede başlar. Burada hayvanlar mutlu mesut bir yaşam sürerken birdenbire bir gün bir leylek gelip tilkinin yaklaşmakta olduğunu haber verir ve yaşanan kargaşa üzerine durum kirpi polisler aktarılır.

Şekil 1. (Held, 1940)

Şekil 2. (Held, 1940)

Şekil 3. (Held, 1940)

Polis teşkilatı hava kuvvetlerinden yardım istemeye karar verir. Yardım çağrısı sırasında duvardan yer alan afişte Şekil 4'te de görüldüğü üzere "Feind hört mit" (Düşman duyuyor) yazmaktadır. Devamında kirpi teşkilatının hava kuvvetlerinden yardım istemesi neticesinde süratle hava kuvveti olan arılar harekete geçerler. Kara kuvveti olan kirpilerde yıldırım hızında harekete geçerek tilkinin peşine düşmüşlerdir. Burada vurgulanmak istenen açıkça Nazilerin uyguladıkları savaş stratejisi olan yıldırım savaşı "Blitzkrieg"dir.¹ Çizgi filmde kirpilerden oluşan kara kuvvetleri o dönemde Nazi Almanyası'nın kara kuvvetleri olan Wehrmacht'a benzediği gibi arılardan oluşan hava kuvvetleri de tıpkı savaştaki ismiyle Nazi Almanyası Hava Kuvvetleri Luftwaffe'ye benzer. Arılar birer Stuka (Junkers Ju 87 tipi) bombardıman uçağı gibi simgelenmişlerdir. Arıların çizgi filmde

gökyüzünde uçak gibi süzülürken çıkardıkları ses de doğrudan Stuka ile özdeşleşen sesin aynısıdır. Hava kuvvetleri düşmanı bozguna uğratar ve kutlama görüntüleri eşliğinde film sona erer.

Şekil 4. (Held, 1940)

Şekil 5. (Held, 1940)

Şekil 6. (Held, 1940)

Tablo 1. Der Störenfried Çizgi Filminde Somut (Düz Anlam) ve Soyut (Yan Anlam) Kavramlar

Somut Kavramlar-Düz Anlamlar	
Hayvanlar Alemi (Bütün İnsanlık)	Tilki (Tek Bir Düşman)
Nazizm	Komünizm
Teknoloji ve Donanım	İlkel Saldırı Yöntemleri
Soyut Kavramlar-Yan Anlamlar	
Medeniyet	Barbarlık
Uyum ve Barış	Kurnazlık ve Savaş
Hız ve Kararlılık	Acizlik

Çizgi filmde Tablo 1'de de görüldüğü üzere bazı somut (düz) ve soyut (yan) anlamlar içeren kavramlar ve göstergeler mevcuttur. Burada en dikkat çekici unsur belirli bir ideolojinin şemsiyesi altında bütün hayvanlar, ayırt etmeksizin birlikte, bir arada yaşarlarken birden çıkıp geliveren bir yabancının, tilkinin toplumun huzurunu, mutluluğunu bozmaya teşebbüs etmesi ve yine toplumda var olan ideolojik gücün askeri yöntemlerle bu belayı defetmesidir. Filmin başlığı da bu nedenle son derece önemlidir. Özellikle filmin biraz daha renkli versiyonlarında tilki karakterinin kızıl ve kahveye yakın tonlarda resmedilmiş olması tilkinin açık bir şekilde kızıl orduyu, komünizmi ve Sovyetler Birliği'ni simgeleştirdiği, kirpilerin ve arıların da doğrudan Wehrmacht ve Luftwaffe'yi dolayısıyla Nazi ordusunu temsil ettiği kıyafetleri, yıldırım harekâtı yöntemiyle saldırıya geçmeleri ve özellikle arıların Stuka bombardıman uçağının çıkardığı ses ile uçmaları gibi göstergelerden anlaşılmaktadır. Filmin göstergelerinden hareketle soyut kavramlar üzerinden oluşan yan anlamında Nazizm yönetimi altında huzur ve barış içerisinde yaşayan toplumun komünizm gibi topluma düşman, toplumla barışık olmayan ve topluma saldıran, türlü kurnazlıklar peşinde olan bir yönetimi benimsemeyeceği söylenebilir. Dolayısıyla filmin ideolojik propaganda aracı olarak kullanıldığını ve özellikle Slavoj Žižek'in hâkim ideoloji görüşünü de destekler nitelikte olduğu görülmektedir zira tek bir düşmana karşı birleşen hayvanların filmde bir Volksgemeinschaft, Ulusal Topluluk oluşturduklarını, onları bir arada tutan unsurun Nasyonal Sosyalizm, onun koruyucusu olarak da tüm unsurlarıyla Nazi ordusu olduğunu söylemek mümkündür.

What Hitler Wants Çizgi Filmi Analizi

What Hitler Wants (Hitler Ne İster) çizgi filmi 1941 yılında Sovyetler Birliği'nde Soyuzmultfilm isimli şirket tarafından hazırlanmıştır. Soyuzmultfilm bir yapım şirketi, film üreticisi olarak 1936 yılından itibaren çizgi filmler üretmeye başlamış ve halen de çalışmalarına devam etmektedir (Soyuzmultfilm, 2020). Film orijinal dilinde Rusçadır (Soyuzmultfilm, 1941). Bu çizgi filmin ana teması Sovyet halkının topraklarını dönemin Nazi Almanyası'nın Devlet Başkanı Adolf Hitler'in istila edip komünizmin getirilerinin

kapitalistlere sunulacağı ve Sovyet halkının buna karşı koyması gerektiğidir. Bu yapılırken de görseller ve sloganlar etkili bir şekilde kullanılmaya çalışılmıştır.

Şekil 7. (Soyuzmultfilm, 1941) Şekil 8. (Soyuzmultfilm, 1941) Şekil 9. (Soyuzmultfilm, 1941)

Filmin girişinde üzerinde gamalı haçlı bir Nazi üniforması olan ve bıyığı dahil dış görüntüsü ile doğrudan Hitler olduğu anlaşılan karakter, Şekil 7'de görüldüğü üzere korku duyulacak bir şekilde resmedilerek yürümektedir. Bu sırada elinde bir sloganın yazılı olduğu levha görülmekte, bu levhada “toprak sahiplerine arazi”, “toprak efendilerine arazi” sloganı yer almaktadır. Bu gösterge ile Sovyet halkına olası bir Alman işgali karşısında komünizmin onlara verdiği toprakların ellerinden çıkararak toprak ağalarına, toprak efendilerine verileceği mesajı verilerek “komünizmin onlara verdiği kazanımların ellerinden alınacağı” vurgulanmış ve halkın Almanlara karşı koyması gerektiği ifade edilmeye çalışılmıştır.

Filmin devamında yer alan Şekil 8'de ise Hitler'in komünist sistemi yıkarcasına elde ettiği kazanımları “asıl sahibi olan Sovyet halkından alıp, kapitalist fabrikatörlere sunduğu” görülmektedir. Burada da Sovyet halkına kapitalist fabrikatör göstergesi ile “komünizm sayesinde elde ettikleri kazanımlarının yok olma tehlikesinde olduğu” vurgulanmaktadır. Şekil 9'da bu vurgu pekiştirilmekte, olası böyle bir durumda daha önce Sovyet rejiminde “özgür birer birey olan vatandaşların Hitler'in ve onun hizmet ettiğinin gösterildiği kapitalistlerin birer kölesi haline getirilmek istendiği” düşüncesi hedef kitle üzerinde oluşturulmak istenmiştir. Buradaki amacın yine Sovyet halkını hem olası Nazi propagandasına karşı bilinçlendirmek hem de olası Nazi işgali karşısında neler yaşayabileceklerine dair bir örnek vermek olduğu söylenebilir.

Tablo 2. *What Hitler Wants* Çizgi Filminde Somut (Düz Anlam) ve Soyut (Yan Anlam) Kavramlar

Somut Kavramlar-Düz Anlamlar	
Nazi Almanyası	Sovyet Rusya
Ordu	Halk
Hitler	Komünist Çiftçiler
Soyut Kavramlar-Yan Anlamlar	
Savaş ve Barbarlık	Komünist Barış
İstila	Direnış
Kölelik ve Kaynağı Faşizm	Özgürlük ve Kaynağı Komünizm

Tablo 2'de yer aldığı üzere çizgi filmde yer alan somut nitelikli düz anlamlı kavramlar ve soyut nitelikteki yan anlamlı kavramlar gösterebilimsel analiz için önemlidir. Çizgi filmin göstergeleri kullanarak ideolojik bir propaganda aracı olduğu bu anlamlar üzerinden kavranabilir. Çünkü filmin gösterebilimsel analizi yapıldığında, ilgili sahnelerle, canavarca denilebilecek bir görüntüde resmedilen Hitler'in savaş ve barbarlıktan yana, istilacı, işgal ettiği yerlerdeki halkı köleleştiren bir tavır sergilediği, buna karşılık aslında “komünist olması sebebiyle” buna en iyi şekilde direndiği gösterilen Sovyet halkının da komünist bir barışı direnerek kazanabileceği, sonunda özgürlüğün elde edileceği ve

komünizmin kazanacağı vurgusu yapılmakta ve bütün dünyada esas savaşın faşizme karşı komünistler tarafından verildiği duygusu oluşturulmaya çalışılmaktadır denilebilir.

The Ducktators Çizgi Filmi Analizi

The Ducktators çizgi filmi Looney Tones tarafından hazırlanan, Warner Bros tarafından sunulan, 1942 yapımı bir Amerikan çizgi filmidir (IMDb.com, 2020). Film 7 dakika 47 saniyeden oluşmakta olup orijinal dili İngilizcedir. İkinci Dünya Savaşı sırasında üretilen çizgi filmlerden en kaliteli ve en net görüntülerin günümüze dek ulaşabildiği nadir filmlerden birisidir. Ayrıca güncel halinde çizgi filmi yapılan iyileştirmeler neticesinde yüksek görüntü kalitesinde izlemek mümkündür (McCabe, 1942). Film ördeklerin yaşadığı bir bölgede Mr. Duck ve Mrs. Duck ailesinin heyecanla bekledikleri çocuklarının doğumu ile başlar. Ancak bu çocuklarının yumurtası normal olmayan bir şekilde siyahtır. Bir süre sonra doğum gerçekleşir ve bir Nazi Duck dünyaya gelir. Burada Nazi Duck göstergesi ile simgelenen duruşu, saçı, bıyığı, kolundaki Nazi bandından da anlaşılacağı üzere Hitler'dir. Zamanla bu bebek büyür ve bir süre sonra şehrin bazı yerlerine kendi düşüncelerini yaymak amacıyla afişler asmaya başlar. Ardından etkili, ateşli ve coşkulu konuşmalar yaparak kendisine destekçiler bulmaya çalışır. Bu sahnelerde kullanılan göstergeler ise tamamen Nazizm'e ait gamalı haçlardan oluşur.

Şekil 10. (McCabe, 1942)

Şekil 11. (McCabe, 1942)

Şekil 12. (McCabe, 1942)

Bu çalışmaları sayesinde Nazi Duck Hitler kendisine birçok destekçi bulmaya başlar ve bunlardan bir tanesi de savaşta İtalya'nın başında bulunan Ulusal Faşist Partisi'nin Ducesi (Lideri), Diktatör Benito Mussolini'dir.

Şekil 13. (McCabe, 1942)

Şekil 14. (McCabe, 1942)

Şekil 15. (McCabe, 1942)

Filmde yaşadıkları yerin gidişatından, barış ortamının bozulacağından endişe eden bir "Dove Of Peace", barış güvercini belirir. Ardından bir barış konferansı düzenlenir. Burada dikkat çeken konferans için yapılan hazırlıkların tamamının Naziler tarafından, Nazilerin görüşleri ve himayeleri doğrultusunda yapıldığının göstergeler ile işlenmesidir. Gerçekte savaş sırasında güvercin politikaları, barış ısrarlarını dile getiren ülke öncelikle İngiltere ve o sırada Başbakan olan Neville Chamberlain'di. Görüşmeler sırasında metin imzalandıktan sonra Nazi Duck Hitler'in doğrudan masadakilere karşı saldırıya geçmesi ile barış masasının dağıldığı gösterilmektedir. Burada gerçek hayatta da barış görüşmeleri sonucunda Hitler'in barış metnine sadık kalmayarak müttefikleri aldatmasına yönelik bir mesajın bulunduğu açıkça görülmektedir.

Şekil 16. (McCabe, 1942)

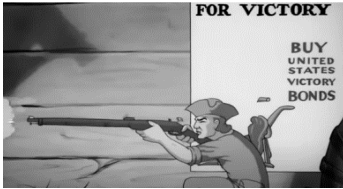

Şekil 17. (McCabe, 1942)

Şekil 18. (McCabe, 1942)

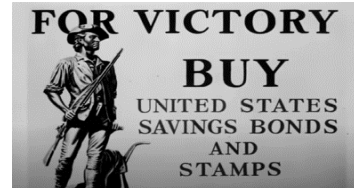
Barış masası dağıldıktan sonra Japonya'nın da savaşa katılmak için Nazi ve Duce Duck'ların yaşadıkları yere geldiği ve bu üçlünün birlikte hareket ettiği gösterilmektedir. Japonya adına gelen kişinin ise Japon İmparatoru Hirohito'yu temsil ettiği açıkça görülmektedir. İşte çizgi filmde ismini buradan almakta, Amerikan sineması gözünden ve Amerikan ideolojisi gözünden düşman olarak üç büyük diktatörün isimlerinden ve Duck isminden karma bir The Ducktators filmi ortaya çıkmaktadır. Buradaki Ducktators olarak seçilen kişiler de Alman Führer Hitler, İtalyan Duce Benito Mussolini, Japon İmparatoru Hirohito'dur. Üç diktatör bir araya geldiklerinde barış güvercini artık bir şeyler yapması gerektiğini düşünerek diktatörlere karşı ayaklanır ve Hirohito, Mussolini ve son olarak da Hitler'i mağlup eder. Bu sırada onların şehirdeki destekçileriyle de mücadele sürmektedir. Amerikan askeri düşman unsurlarına ateş ederken arkadaki duvarda bir afiş asılıdır. Afişte filmin en önemli amaçlarından birisine yönelik Şekil 19'da görüldüğü üzere şu söz yazılıdır; "For Victory Buy United States Victory Bonds (Zafer için Birleşik Devletler zafer tahvilleri al". Filmin hikayesi bu şekilde biterken filmin en önemli amacı olan Amerika Birleşik Devletleri'ne finansal destek sağlanması amacı tekrar vurgulanarak vatandaşların devlet tahvili ve bonoları almasının zafer için son derece önemli olduğu Şekil 21'deki görüntü ile tekrar vurgulanarak film sona ermektedir.

Şekil 19. (McCabe, 1942)

Şekil 20. (McCabe, 1942)

Şekil 21. (McCabe, 1942)

Tablo 3. The Ducktators Çizgi Filminde Somut (Düz Anlam) ve Soyut (Yan Anlam) Kavramlar

Somut Kavramlar-Düz Anlamlar	
Amerika Birleşik Devletleri	Japonya, İtalya ve Almanya
Mutlu ve Huzurlu Bir Yaşam	İşgal Altında Sömürü
İyi Bir Finansal Yapı, Bağımsızlık, Özgürlük	Kötü Finansal Yapı, İşgal, Yok Oluş
Soyut Kavramlar-Yan Anlamlar	
Mutlu Bir Yaşam İçin Barış	Kötülük İçin Savaş
Barış İçin Hoşgörü ve Kabul Edilebilirlik	Toleranstan Doğan Kötülük
Beyaz Olanın İyiliği ve Üstünlüğü	Siyah Olanın Kötülüğü

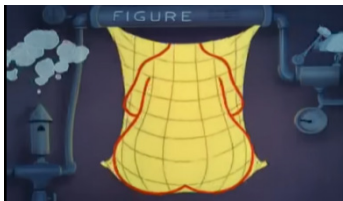
Tablo 3'teki kavramları gösterebilimsel analiz çerçevesinde ele alınıp incelendiğinde The Ducktators çizgi filminin gösterebilimsel analiz için çok fazla görselin, simge ve sembolün yer aldığı bir film olduğu görülmektedir. Filmde özellikle Nazizm'in yükseliş dönemindeki ideolojik söylemlerine dikkate etmeyip yayılcı politikalar güdebileceği endişesini önemsemedikleri algısından hareketle İngiltere ve Fransa'nın başta barış görüşmelerinde olduğu gibi Naziler tarafından aldatıldıkları üzerinde sıklıkla durulmaktadır. Buradan hareketle çizgi filmde aslında Amerikan bakış açısından Nazi Almanyası ile İngiltere ve Fransa'nın ilişkileri de barış görüşmelerindeki tutumları nedeniyle eleştirilmektedir. Yine filmde Nazilerin yayılcı, saldırgan, etkili, taraftar bulmaya yönelik politikalarına

baktığımızda ise kendi ideolojilerinin Slavoj Zizek'in savunduğu şekilde hâkim ideoloji olarak diğer toplumlarda da etkili olma isteğinin yansıtıldığı da söylenebilir. Buna günümüzde uluslararası ilişkilerde rejim ihracı da denilmektedir. En tipik örneği Amerika Birleşik Devletleri tarafından uygulanan liberal kapitalist toplum düzeninin yaygınlaştırılması olsa da İran İslam Cumhuriyeti dahi 1979'da gerçekleşen rejim değişikliği sonrası kendi İslami rejimini özellikle komşu ülkelere ihraç etmek istemiştir (Kibaroğlu, 1999, s. 271).

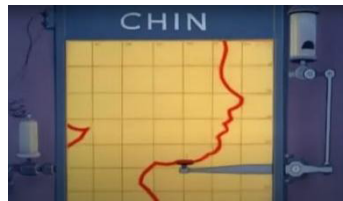
Reason and Emotion Çizgi Filmi Analizi

Reason and Emotion çizgi filmi 1943 yılında, orijinal dili İngilizce ve 8 dakika olarak, dönemin ünlü film üreticisi Walt Disney tarafından İkinci Dünya Savaşı için bir propaganda filmi olarak hazırlanmıştır (Roberts, 1943). Çizgi film aynı zamanda The Oscars olarak da bilinen Academy Awards ödüllerine de aday gösterilmiştir (IMDb.com, 2020).

Çizgi film bir dış sesin konuşmasıyla başlar ve bu dış ses insan beyninde ve bilinçaltında yer alan mantık ve duygunun nasıl çalıştığını, ne tür bir savaş içinde olduklarını paylaşır. Çizgi filme göre bebekken insanlar daha çok duygularıyla hareket ederler. Mantıklı düşünme yetisi henüz insanlarda bebeklik dönemlerinde oluşmamıştır. Çizgi filmin bu kısmında duygularla hareket etmenin tamamen zararlı sonuçlar doğuracağı vurgulanmaktadır. Devamında bebeğin büyümesiyle birlikte mantık doğmaya başlar. Zamanla bu çatışmalar mantık lehine sonuçlanır ve artık yetişkin bir birey haline gelince mantık beyindeki kontrolü ele geçirir. Ardından film mantık ve duygu ilişkisine kadınların dünyasından bakmak ister. Yetişkin kadın karakterde mantık her şeyi kontrol ederken bir süre sonra yemek seçiminden dolayı duygu ile aralarında bir tartışma başlar. Bunun sonucunda kısa süreliğine de olsa kontrolü ele geçiren duygu yemek seçimleriyle mantığı çılgına çevirir. Mantık, kesinlikle bir kadının çene altının sarkık olmaması gerektiğini, profil olarak görünüşünün kilolu olmaması gerektiğini, bir kadının vücudunda göbek, kalça ve benzeri bölgelerinde fazlalıklarının olmaması gerektiğini, vücudunun şeklinin asla değişmemesi ve bozulmaması gerektiğini düşünmektedir (Şekil 22, 23, 24).

Şekil 22. (Roberts, 1943)

Şekil 23. (Roberts, 1943)

Şekil 24. (Roberts, 1943)

Çizgi filmin bu bölümü duyguların kontrolünde geçen sürenin çeşitli problemlere yol açacağı söylemi ile sona erer. Çizgi filmin buraya kadar olan 4 dakika 10 saniyelik bölümü filmin ideolojik propaganda aracı olarak kullanılabilmesi için oluşturulan bir alt yapı, giriş bölümüdür. Buradan sonra film içinde bu girişin üzerine inşa edilen, doğrudan ideolojik propaganda aracı olarak çizgi filmin kullanılmasına yönelik yeni bir bölüm başlamaktadır. Bu bölüm çeşitli gazetelerin manşetleriyle başlar ve gazete manşetlerinde savaş süresince günbegün değişen farklı söylemlerdeki başlıklar görülmektedir. Aslında burada göstergeler aracılığıyla savaş sırasında yürütülen ve sürekli değişen metin propagandalarına bir göndermede bulunmaktadır. Özellikle "Fifth Column..." başlığı dikkat çekicidir. Çünkü bu çalışmanın birinci bölümünde de değinildiği üzere beşinci kol faaliyeti, İkinci Dünya Savaşı sırasında yürütülen en etkili propaganda yöntemlerinden birisini oluşturmaktadır.

Şekil 25. Roberts, 1943)

Şekil 26. (Roberts, 1943)

Ardından koltuğunda oturup gazetesini okuyup radyo başında bekleyen yetişkin bir erkek karakter görülür. Karakter birden fazla gazete okumuştur. Bu gazetelerde Nazi ve Japon kelimelerinin geçtiği çeşitli başlıklar vardır ve bu başlıkların çizgi filmin propaganda amacına hizmet eder şekilde sahneye yerleştirildiği görülmektedir. Karakter Mr. John Doakes, radyoyu açtığına radyoda savaşın kaybedilmekte olduğuna dair haberler vardır. Ardından bir hayalet belirir ve savaşın kaybedildiğini, kendince tedbirler alması gerektiğini söylemektedir.

Şekil 27. (Roberts, 1943)

Tüm bunların neticesinde John, artık duygusal olarak savaşın kaybedileceği ve bir an önce bir şeyler yapılması gerektiğini düşünen, tedirgin, dehşete düşmüş bir ruh haline bürünür. Filmin ilk bölümündeki duygu ve mantık burada tekrar sahnelenir. Duygu savaşın kaybedilmekte olduğunu, derhal bir şey yapması gerektiğini düşünürken mantık da onu dizginlemeye çalışır ama bu dış etmenler nedeniyle bu tartışmadan duygu galip çıkar.

Şekil 28. (Roberts, 1943)

Çizgi filmin giriş kısmında konuşmaya başlayan dış ses burada devreye girmektedir. Dış ses Hitler ve ekibinden ayak takımı olarak bahseder ve dış sese göre propaganda ustası bu ayak takımı sempati, korku, nefret ve gururla duyguların zayıflığından beslenip onu avlayarak akli ve mantığı yok eder.

Şekil 29. (Roberts, 1943)

Şekil 30. (Roberts, 1943)

Dökülen göz yaşlarının ardından dinleyicilerde bir sempati oluşturulduğu ve her zaman barış yanlısı oldukları ifade edilmektedir. Bununla birlikte düşmanların kendilerini savaşmaya zorladığı düşüncesi kitleye inandırılmak istenmektedir.

Şekil 31. (Roberts, 1943)

Hitler, korku ve sempati ile etkilediği kitlesine son olarak sihirli sloganlarından birisi olan “Deutschland über alles”i söyleyerek dış sese göre sahte Aryan ırkı teorileriyle kendilerinden gurur duymalarını sağlamaktadır. Duygularıyla hareket eden insanların mantıkları da zorla bu duyguların istikametinde yönlendirilmektedir. Bu durum filmde Şekil 32’de olduğu gibi sahnelenmektedir:

Şekil 32. (Roberts, 1943)

Artık kitleler tamamen ayarları değiştirilmiş, etki altında bırakılmış, duygularıyla hareket ederek mantık, akıl ve sağduyularını yitirmişlerdir. Bunun üzerine gerçek örnekleri İkinci Dünya Savaşı sırasında toplama kamplarına insanların kapatılarak soykırıma maruz kalmaları gibi Naziler tarafından kendilerinden olmayanlara yaptıkları uygulamaları hatırlatmaktadır. Çizgi filmde Şekil 34’de görüldüğü gibi bu durum tasvir edilmektedir.

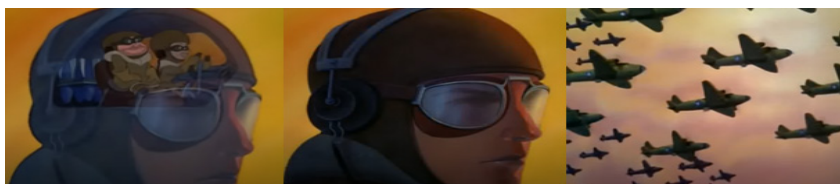

Şekil 33. (Roberts, 1943)

Şekil 34. (Roberts, 1943)

Filmde vurgulanan en önemli mesajlardan birisi de artık nefretin egemenliği ile duygunun silahlandığı ve “demokrasileri yok et” mesajıyla harekete geçilmesidir. Artık duygu harekete geçer ve eş zamanlı olarak Nazi istilası da başlar. Ardından dış ses birbirleriyle kavga eden mantık ve duyguya seslenerek eğer bu şekilde devam ederlerse mantığın köleleştirilerek çılgın bir duygunun her şeyi mahvedeceğini belirtir ve onlara nasihatler vermeye başlar. Mantığın düşünüp plan yaparak doğru olanı ayırt etmesi gerektiğini, duygunun ise iyi ve güçlü bir duygu olabileceğini, bir duygunun ülkesini, özgürlüğünü, yaşamını seveceğini ve ikisinin birlikte kararlı bir şekilde tüm ihtimallere, acımasız tüm düşmanlara karşı birlikte savaşabileceklerini söyler. Ardından film mantık ve duygu ilişkisine kadınların dünyasından bakmak ister. Mantığın kontrolünde hareket etmeleri, duygunun da onun yanında yer almasıyla doğru bir şekilde savaşa hazır olduklarını göstererek savaş uçaklarının çizgi görüntüleri arasında film sona ermektedir.

Şekil 35. (Roberts, 1943)

Tablo 4. Reason and Emotion Çizgi Filminde Somut (Düz Anlam) ve Soyut (Yan Anlam) Kavramlar

Somut Kavramlar-Düz Anlamlar	
Mantık	Duygu
ABD	Nazi Almanyası
Demokrasi	Diktatörlük
Sivil Yaşam	Militarist Yaşam
Liberalizm	Faşizm
Soyut Kavramlar-Yan Anlamlar	
Barış	Savaş
Kontrol	Kaos
Özgürlük	Kölelik
Güzellik	Çirkinlik
Birlik	Tekillik, Yalnızlık

Reason and Emotion çizgi filmi, göstergebilimsel analizi sonucunda Tablo 4'te yer alan karşıt kavramlar ve anlamlar ile Amerika Birleşik Devletleri tarafından Nazi Almanyası'na karşı özellikle kendi iç kamuoyunda yer alan görüş ayrılıklarını azaltmak ve olası Nazi propagandasına karşı kamuoyunun bilinç seviyesini yüksek tutmak, mantık ve duyguların nasıl yönlendirilmesi gerektiği konusunda halkı bilinçlendirmek için hazırlanan psikoloji temelli bir ideolojik propaganda aracı çizgi filmidir. Film içerisinde açıklanan mantık ve duygu kavramları birer karşıt kavramlar olarak gösterilmiş, filmin sonunda barış sağlanarak bu kavramların birlikte hareket etmesi gerektiği söylenerek ülke içerisindeki tüm kesimlerin iç barışına göndermede bulunulmuştur. Çizgi filmin göstergebilimsel analizi detaylandırıldığında başkaca ayrıntılar da dikkat çekmektedir. Örneğin, film boyunca mantığa, duyguya ait göstergeler, insan silüetindeki tasavvurlar dikkat çekicidir. Duygu hem erkek hem kadın karakterde daha agresif, daha çok istekleri olan, daha hareketli, keyfi davranışlar sergileyen ve tıpkı eski devirlerdeki insanlar gibi giyinirken, mantık daha sakin, akli başında, çalışkan, hedefe odaklanmış, daha çok belirli kalıplar içinde hareket eden ve günümüz insanının giyinmesini anımsatarak takım elbise giyen, düzgün traşlı, saçı toplu bir görüntüdedir. Bu kalıplar aslında hâkim ideolojinin insanlardan beklentisini yansıtmaktadır.

Çizgi filmin bir bölümü de kadınların bilincinde mantık ve duygu arasında geçer. Burada dikkat çeken unsur hâkim ideolojide kadının güzel giyinmek, vücut hatlarıyla etkileyici bir yapıda olmak gibi kalıpların dayatıldığı simgeleştirilir. Örneğin, yemek sahnesinde mantık hafif bir şeyler yenilebileceğini söylerken, duygu daha fazla ve daha kalorili yiyecekler istediğini ifade eder ve mantık hemen devreye girerek o şekilde beslenilirse vücudunda olabilecek değişikliklerden bahsederek bu kadın kalıbının dışına çıkmaması gerektiğini öğütler. Diğer yandan çizgi film mantık ve duygunun serüvenini doğumdan yetişkinliğe kadar ele alırken aslında hâkim ideolojinin doğumdan yetişkinliğe nasıl bir insan tasarımı olduğunu da ortaya koymaktadır denilebilir. Filme göre çocukların gelişim sürecinden bir yetişkin olana kadar mantık ve duygu çatışmaları olur. Mantık bir süre duygunun kontrolü altında olur ama sonra kontrolü ele alır. Hâkim ideoloji "ortalama normal insanı" -bu terim çizgi filmde günlük hayatta yaşayan insan için kullanılmakta- duygularından arınmış, mantığıyla hareket eden, kapitalist çalışma düzenini bozucu hareketlerden kaçınan birisi olarak tasarlamıştır. Hâkim ideolojik propaganda burada çizgi filmi bir araç olarak kullanarak kendi tasarımındaki ortalama normal insanın mantığın kontrolünde duygularının da onu destekler şekilde yanında yer aldığı bir düşünce yapısını, zihin dünyasını desteklediğini belirtir. Filmin dikkat çeken bir söylemi

de giriş bölümü olarak ifade edilen bölümde geçen diktatörlük vurgusudur. Duygular diktatördürler. Buradan hareketle İkinci Dünya Savaşı'nda Hitler'in yapmış olduğu propaganda konuşmalarında duyguları hedef alması meselesine atıf yapılmaktadır. Diğer taraftan hâkim ideolojik propaganda bu meselede de çizgi filmi bir araç olarak kullanarak demokrasilerin çok iyi yönetim biçimleri olduğunu, diktatörlüklerin yaşanılmaz sistemler olduğunu ve diktatörlüklerin demokrasileri yok etmek istediklerini vurgulamaktadır. Çizgi film Slavoj Zizek'in çalışmalarında sıklıkla değindiği psikanalizin kurucusu Jacques Lacan'ın düşüncelerine benzer şekilde bilinç dışına, bilinç altına yönelik saldırılar yaparak ideolojik bir propaganda aracı olarak kullanıldığını da yansıtmaktadır. Çizgi filmde yer alan mantık ve duygu aslında insanın birer duyusu gibi hareket ederek doğrudan davranışları etkilemektedir. Hitler insanın davranış kalıplarını nasıl kendi istekleri doğrultusunda yönlendirebilmekte, doğrudan duygulara hitap ederek ikna edici propaganda konuşmaları sayesinde mantığı yok etmeye çalışmaktadır. Mantık bir kenara bırakılarak tamamen duygular üzerinde oynanan yıpratıcı bir oyun ile akıl dışı, kişilerin kendilerine ve içinde yaşadıkları topluma zarar verebilecek kararlar alabilmesi amaçlanmaktadır. Film hedef kitesine bundan uzak durmaları gerektiğini iletir. Bu göstergeler ve söylemler kullanılarak da bilinç altına yapılan göndermelerle hâkim ideolojinin hüküm sürmesinin sağlandığı açıkça vurgulanmaktadır.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı'nda farklı araçlar kullanılarak toplumlar ideolojik propagandaya maruz bırakılmışlardır. Çizgi filmler de bu araçlardan bir tanesidir. Yapılan incelemede 1939-1945 yılları arasında ideolojik propagandanın çizgi filmler özelinde çok etkili, yoğun ve sistematik bir şekilde kullanıldığı görülmüştür. Bu çalışmada her çizgi film özelinde yapılan göstergebilimsel analizlerde çalışmanın temel iki önermesi; çizgi filmlerin bu dönemde birer ideolojik propaganda aracı olarak kullanıldıkları ve Slavoj Zizek'in ideoloji gözlüğü ile Cemil Meriç'in izmlerin idraklerimize giydirilen birer deli gömlekleri olduğu metaforlarıyla açıklanan, hâkim bir ideoloji anlayışının ve bu anlayışın propagandasının bu çizgi filmler aracılığıyla hedef kitleye aktarıldığı önermeleri sınanmıştır. İlk olarak Der Störenfried çizgi filminde bölgeyi savunan hayvanlardan oluşan güçlerin Nazi ordusunun kurumlarını temsil etmesi, Blitzkrieg taktiği ile düşman unsura saldırımları, Nazizm altında huzur ve barış içerisinde yaşayan toplumun kaos olarak film içerisinde betimlenen yabancı ideolojileri benimsemeyeceğinin belirtilmesi nedeniyle çizgi film çalışmanın her iki temel önermesini de doğrulamaktadır. Çizgi film, Naziler tarafından bir ideolojik propaganda aracı olarak kullanılmış ve Zizek'in hâkim ideoloji hakkındaki düşünceleri Volksgemeinschaft (Ulusal Topluluk) adıyla bölgede yaşayan hayvanlara benimsetilmiştir.

What Hitler Wants çizgi filminde Sovyet halkının var olma savaşı verdiği, savaşı komünizm ile kazanabileceği, komünizmin onların hayatlarındaki mutluluk ve refahın kaynağı olduğu, Nazizmin ise onları köleleştirmek istediği hususları üzerinde durularak Nazizmin karşısında hakim ideoloji olarak komünizm propagandası yapılmıştır. Çizgi film bu yönüyle çalışmanın ilk önermesini doğrulamaktadır. Çizgi film bu yönleriyle çalışmanın her iki temel önermesini de doğrulamaktadır. The Ducktators çizgi filmi ise bir yandan Mihver Devletlerin faşist ideolojilerine karşı eleştiriler getirirken bir yandan da Avrupalı Müttefik Devletlerin esnek tutumlarına karşı bir protesto niteliği taşımaktadır. Bu özelliğiyle tek çarenin ve tek kurtarıcının Amerika Birleşik Devletleri olduğu propagandası yapılarak çalışmanın ilk önermesini doğrulamakta ve Amerika'nın ideolojik propagandası yapılmaktadır. Film bununla da kalmayıp çalışmanın ikinci önermesindeki hâkim ideolojinin diktatör düşmanlardan kurtulmak adına etki alanının genişletip

yerleşebilmesi için de insanlardan Amerikan devlet tahvil ve bonolarını satın almalarını istemektedir. Aynı zamanda filmde, sadece Amerika Birleşik Devletleri'nin değil, Nazilerin de yayılmacı politikalarıyla kendi ideolojilerinin Slavoj Zizek'in savunduğu şekilde hâkim ideoloji olarak diğer toplumlarda etkili olma isteği de yansıtılmaktadır.

Reason and Emotion çizgi filminde doğrudan duygularıyla hareket eden insanlar diktatör olarak nitelendirilmiştir. Hitler'in kült kişiliği de burada öne çıkartılmış ve duyguları kullanarak insan aklını gölgelediği için eleştirilmiş, diktatörlüklerin bu şekilde başarılı oldukları vurgulanmıştır. Akıl ve duyguyu dengeli bir şekilde kullanan insanların da demokratik bir yönetim tarzına sahip olacakları ifade edilmiştir. Doğrudan duygulara hitap eden nasyonal sosyalist sistemin karşısında yer alan liberal kapitalist Amerikan ideolojisinin akıl ve duyguyu dengeli bir şekilde kullandığı savunulmaktadır. Bu yönüyle çizgi film çalışmanın ilk önermesini doğrulamaktadır. Ayrıca çizgi filmdeki psikolojik mesajlar Zizek'in çalışmalarında sıklıkla değindiği psikanalizin kurucusu Jacques Marie Émile Lacan'ın düşüncelerine benzer şekilde bilinç altına yöneliktir. Bilinç altına saldırılar yaparak film, ideolojik bir propaganda aracına dönüşmekte ve bu yönde kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra hâkim ideolojinin üstün egemenlik vasfı da çizgi filmde yer almaktadır. Örneğin, çizgi filmde doğrudan kadın erkek ilişkilerinin hangi düzeyde ve nasıl olması gerektiği, kadınların nasıl bir vücuda sahip olması gerektiği, neleri yiyip neleri yememeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Zizekyen bir bakışla çizgi filmde ideolojinin her yerde, her göstergede ve her sahnede olduğu görülmektedir. Çizgi filmin hâkim ideolojinin egemenliği konusunda çalışmanın ikinci önermesini doğrular nitelikte bir diğer özelliği de filmin mantık ve duyguyu doğumdan yetişkinliğe kadar ele alırken nasıl bir insan tasarımının olduğunu göstermesidir. Filme göre hâkim ideolojinin ortalama insanı duygularını baskılamış, mantığıyla hareket etmeyi ön plana çıkarmış, kapitalist çalışma düzenini bozucu hareketlerden kaçınan insandır. Neticede ise araştırma örneğindeki çizgi filmlerinin tamamında önermelerin doğrulandığı, incelenen çizgi filmlerin tamamının ideolojik birer propaganda aracı olarak kullanıldıkları, çizgi filmlerin de yardımıyla savaş sırasında ideolojinin bilinç altı ve psikolojik etmenler sayesinde kendisini topluma kabul ettirdiği ve hâkim ideolojinin bir gözlük misali gerçek olguları görmemizi engellediği sonucuna varılmıştır.

Ayrıca İkinci Dünya Savaşı çizgi filmleri hakkında sessiz filmler de doğrudan göstergeler üzerinden analiz yapmaya imkân vermesi açısından gelecek çalışmalara konu edinilebilir. Yine savaşın gidişatını belirleyici mücadelelere sahne olan Asya kıtasındaki durumu sahneleyen Japon çizgi filmleri, animeleri, mangaları da zengin görsel içerikleri göz önünde bulundurulduğunda göstergebilimsel bir analize tabi tutularak farklı çalışmalar ortaya çıkarılabilecektir.

Notlar

1 Blitzkrieg (Yıldırım Harekâtı) çok hızlı bir şekilde, eldeki tüm kuvvetlerle ani bir şekilde saldırarak düşman unsurlar üzerinde psikolojik şok etkisi yaratmak ve kaos oluşturmak amacıyla yapılan bir savaş taktiğidir (Encyclopædia Britannica, Inc., 2020).

Kaynakça

Çakı, C. (2018). İkinci Dünya Savaşı'ndaki Propaganda Savaşlarında Çizgi Filmin Rolü: Nazi Almanyası ve Amerika Birleşik Devletleri Üzerine İnceleme. *Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları E-Dergisi*, 1(2), 55.

Encyclopædia Britannica, Inc. (2020, 8 Ocak). Blitzkrieg. Erişim Adresi: <https://www.britannica.com/topic/blitzkrieg>

- Erkman, F. (1987). *Göstergebilime Giriş*. İstanbul: Alan Yayınları.
- Fiennes, S. (2012). *The Pervert's Guide To Ideology*. <https://www.imdb.com/title/tt2152198/>, (20.09.2020).
- Guiraud, P. (2016). *Göstergebilim*. Ankara: İmge Yayınları.
- Gülada, M. O. ve Çakı, C. (2019). İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Partizanlara Yönelik Hazırlanan Propaganda Posterleri Üzerine İnceleme. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 123-143.
- Held, H. (1940). *Der Störenfried*. <https://www.youtube.com/watch?v=3I3y9wCmUuI>, (20.09.2020).
- IMDb. (2020). *They Live*. https://www.imdb.com/title/tt0096256/?ref_=nv_sr_srsrg_0, (13.06.2020).
- IMDb.com. (2017). *Der Störenfried*. <https://www.imdb.com/title/tt0178046/>, (20.09.2020).
- IMDb.com. (2020). *The Ducktators*. https://www.imdb.com/title/tt0034685/?ref_=fn_al_tt_1, (19.09.2020).
- IMDb.com. (2020). *Reason and Emotion*. https://www.imdb.com/title/tt0036294/?ref_=fn_al_tt_1, (22.09.2020).
- Karaman, E. (2017). Roland Barthes ve Charles Sanders Peirce'in Göstergebilimsel Yaklaşımlarının Karşılaştırılması. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 34, 31.
- Kavoğlu, S. (2018). II. Dünya Savaşı'nda Kadınlara Yönelik Hazırlanan Afişlerin Göstergebilimsel Çözümlemesi: "Women's Land Army" Örneği 1. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 29, 111-124.
- Kibaroğlu, M. (1999). İran Bir Nükleer Güç Mü Olmak İstiyor?. *Avrupa Dosyası Dergisi*, 5(3), 271.
- McCabe, N. (1942). *The Ducktators*. <https://www.youtube.com/watch?v=rVtB6afVg9A>, (19.09.2020).
- Meriç, C. (1981). *Bir Facianın Hikayesi*, Ankara: Umran Yayınları.
- Meriç, C. (2005). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mutlu, E. (2004). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Oxford University Press. (2019). *Semiotics*. [https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195396577/obo-9780195396577-0179.xml#:~:text=Semiotics%20\(sometimes%20spelled%20%E2%80%9Csemeiotic%E2%80%9D](https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195396577/obo-9780195396577-0179.xml#:~:text=Semiotics%20(sometimes%20spelled%20%E2%80%9Csemeiotic%E2%80%9D), (13.09.2020).
- Rifat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Roberts, B. (1943). *Reason and Emotion* https://www.youtube.com/watch?v=nvp3zAPraF4&list=PL0_3aVTE2GTXFTkgsyFlR087ZVjrI8Qd6, (18.10.2020)
- Saussure, F. (1988). *Genel Dil Bilim Dersleri*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Satır, M. ve Çetin, C. (2019). Toplumsal Gerçekliğin İdeolojik İnşasında Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Sinemanın Rolü: Potemkin Zirhlisi Filmi Örneği. *Kurgu*, 27 (2), 129-146.

Soyuzmultfilm. (1941). *What Hitler Wants*. <https://www.youtube.com/watch?v=afkvBaUf9Fo>, (13.09.2020).

Soyuzmultfilm. (2020). *About Us*. <https://b2b.souzmult.com/page8507498.html>, (17.09.2020).

Yılmaz, N. (2018). İkna ve Propaganda. M. Karaca ve C. Çakı (Yay. haz.). *İletişim ve Propaganda* içinde (s. 45-71). Konya: Eğitim Yayınevi.

A Semiological Examination on Cartoons in the Context of Ideological Propaganda in the Second World War

Fatih Emre ŞEN (Scientist)

Ümmühan KAYGISIZ (Assoc. Prof. Dr.)

Extended Abstract

The main purpose of the study; during the Second World War, how ideological propaganda was effective on societies and masses during the war by using different techniques and psychological methods through various means, especially cartoons, and how cartoons were used to protect and increase both the will of the armies to fight and the support of the citizens for the war is to reveal. As the research universe within the scope of the study is the cartoons produced between 1939-1945 for ideological propaganda purposes. The research sample is, both sides of the war are examples from both the Axis Powers and the Allied Powers, *Der Störenfried* (1940), *What Hitler Wants* (1941), *The Ducktators* (1942), *Reason and Emotion* (1943) are cartoons. In order for the study to reach its purpose and to answer the propositions of the desired analysis results, the semiotic analysis method was used. The study has two main propositions. The first of these is that the cartoons produced during the Second World War in the form of a short film to realize the fully targeted activity were used not only within the scope of communication science, but also by both the Axis Powers and Allied Powers as a political and ideological propaganda tool according to political science. Secondly, within the scope of Slavoj Žižek's and Cemil Meriç's views on ideology, a dominant understanding of ideology and the propaganda of this understanding are conveyed to the target audience through these cartoons. Both propositions were tested and evaluated together with the findings in the cartoons.

In the cartoon *Der Störenfried*, the forces consisting of animals defending the region represent the institutions of the Nazi army, attacking the enemy element with the Blitzkrieg tactic used by the Nazis, giving the impression that the society living in peace and tranquility under the Nazism rule will not adopt a government that is hostile to the society and attacking the society, such as communism, to a single enemy. The cartoon was used as an ideological propaganda tool by the Nazis, as the animals uniting against them form a *Volksgemeinschaft* in the movie, and because the element that holds them together is National Socialism, and the Nazi army as its protector is conveyed through visuals. In the cartoon *What Hitler Wants*, an ideological propaganda of communism was made by emphasizing that the Soviet Russian people are fighting for existence, that they can win this war with communism, that communism is the source of convenience, happiness and prosperity in their lives, and that Nazism, on the contrary, wants to enslave them. At the same time, it is propagated that the communist ideology is adopted by the public with all its elements and that in cases where this can be corrupted, the people may become slaves of other societies and political wills. According to the cartoon, there is only one ideal management; communism.

The *Ducktators* cartoon, while criticizing the fascist ideologies of the Axis Powers, is also a protest against the flexible attitudes of the European Allied Powers. With this feature, it is propagated that the United States of America is the only remedy and the only savior, confirming the first proposition of the study and ideological propaganda of the United States. The cartoon *Reason and Emotion* has a very different place in terms of

showing how ideological propaganda is made directly by psychological means through very important indicators through reason and emotion. With its psychological effect, the film enables to look at both ideology and propaganda from different perspectives. In the movie, people who act directly with their emotions are described as dictators. It has been stated that people who use reason and emotion in a balanced way will have a democratic management style. Consequently, it was concluded that these propositions were confirmed in all of the cartoons included in the research sample, that all of the examined cartoons were used as an ideological propaganda tool, that ideology made itself accepted by the society thanks to subconscious and psychological factors during the war with cartoons, and that ideology prevented us from seeing the real facts.

Keywords: Ideology, Propaganda, Semiotics, Second World War, Cartoons.

Bu makale **intihal tespit yazılımlarıyla** taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by **plagiarism detection softwares**. No plagiarism detected.

Bu çalışmada “**Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi**” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “**Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive**” were followed.

Yazarların çalışmadaki **katkı oranları** eşittir.

The authors' **contribution rates** in the study are equal.

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile **çıkar çatışması** bulunmamaktadır.

There is no **conflict of interest** with any institution or person within the scope of the study.